

Spirituális szárazság – válság vagy esély?

A római katolikus papképzés példája alapján

Egy kvalitatív vizsgálat során németországi római katolikus szemináriumok spirituálisait kérdezték arról, hogyan értelmezik a Német Lelkigondozási Felmerés által vizsgált papok spirituális szárazságával kapcsolatban kapott eredményeket. A tárgyalt helyzetektől függően a megkérdezett szakértők a spirituális szárazságot nemcsak úgy tekintették, mint az Istenhez vagy az emberekhez fűződő terhelt kapcsolatok jelét vagy a hanyagul végzett ima megnyilvánulását, hanem mint a szellemi növekedésre irányuló kihívást és egy olyan „pusztaságot”, amelyben az Istennel való találkozás válik lehetővé. Ökumenikus szemszögből nézve e tanulmány az isteni kegyelem és az ember spirituális keresésének egyensúlyát tárgyalja.

Kulcsszavak: spirituális szárazság, egyházi rendi spiritualitás, papi szemináriumi képzés, természetes és természetfeletti okok, szellemi növekedés.

BEVEZETÉS

A szárazság bibliai megalapozottságú természeti metafora, amellyel a lelki élet olyan válságát szokták jelölni, amely átmeneti vagy tartós, bénító vagy a fejlődést elősegítő lehet. Így például a zsoltároknak ez szerepel: „Aki örömét leli Isten törvényében [...] olyan, mint a víz partjára ültetett fa, amely kellő időben gyümölcsöt terem, és levelei nem hervadnak” (1,2–3). Deutero-Izajásnál a szárazság a földi ember és az örök Isten megkülönböztető kritériuma: „Kiszárad a fű, elhervad a virág, de Istenünk szava örökké megmarad” (Iz 40,8). És végül a Példabeszédekben: „Mint a hűvös víz a kimerült embernek, olyan a jó hír távoli országból” (25,25). A szárazságmetafora¹ klasszikus megfogalmazása *Avilai Szent Terézre* nyúlik vissza, aki a férfiaktól érkező vádakra válaszul az ima „kertjének” hasonlatát fogalmazta meg, mondván, hogy ő nő, és nem tanult. Teréz a „kert isteni tulajdonosa” és az emberi „kertész” közötti kapcsolat jelenségeként tekint a szárazságra. Spanyol lévén normális állapotnak tartja a szárazságot és a fáradságos öntözést, ezzel szemben a bőséges esőt és a könnyen elérhető folyóvizet kivételnek.²

1 „Amikor valaki belekezd a belső imába, le kell azzal számolnia, hogy úgy van vele, mint az, aki egy szép díszkertet akar ültetni az Úr számára, de teljesen terméketlen talajon, amely tele van mérges növényekkel. Ezt a gazt Ő Szent Felsege saját maga irtja ki, s ugyancsak ő ülteti el a jó növényeket. Mert hiszen azzal tisztában kell lennünk, hogy ezen a munkán már túl kell lennie a léleknek, mikor rászánja magát a belső imára, s elkezdte azt gyakorolni. Nekünk, mint jó kertészekhez illik, Isten segítségével csak arra kell igyekeznünk, hogy ezek a növények fejlődésnek induljanak. Gondosan kell tehát őket öntöznünk, hogy el ne száradjanak, hanem ellenkezőleg, hozzanak virágot, és kellemes illatukkal gyönyörködtessék ezt a mi jó Urunkat, úgyhogy szívesen járjon el ebbe a kertbe üdülni és találja örömét ezekben az erényekben.” *Avilai Szent Teréz: Önéletrajz*, Sarutlan Kármelita Nővérek, Magyarszék, 2013, *Avilai Szent Teréz Összes Művei II.* ■ 2 TH. GREEN: *When the well runs dry. Prayer beyond the beginnings*, Notre-Dame, 1979.

A spirituális szárazság gyakran nyilvánul meg abban, hogy az ember többé-kevésbé teljesen képtelen arra, hogy kapcsolatba lépjen és beszélgesse Istennel, különösen az imában. A lelki életben meg szokták különböztetni a *vigasztalanságtól* (amelyet érzelmileg viszonylag erősebb keserűség és levertség jellemez), a *langyosságtól* és az *elkalandozástól, szétszórtságtól*.³ A hagyomány a spirituális szárazság okaiként az álmodást és egyéb testi okokat, ezenkívül pedig pszichológiai okokat is ismer, például amikor más tartalmak töltik ki az embert, hibák az ima módszerében és lelki betegségek. A szárazság erkölcsi okai közé szokták sorolni az *ínyencséget* (*gourmandise*) és a „spirituális kicsapongást”. „Természetfelettinek” szokták mondani a szárazságnak azokat az okait, amelyekkel Isten próbára teszi az embert, vagy előkészíti a spirituális növekedésre. Ezt a „lélek sötét éjszakájának” (*Keresztes Szent János*) is szokták nevezni.⁴ Időközben a szárazság metaforája már átlépte a felekezeti határokat is, így *Peter Zimmerling* a „spirituálisan kiszáradt normál protestantizmus” számára a „csendből, abból a forrásból fakadó életet” ajánlja, amely „egyedül ad erőt”.⁵

A Lelkigondozási Felmérés⁶ keretében 3824 német egyházmegyes katolikus papot kérdeztek meg a *Spiritual Dryness Scale* (SDS) segítségével a spirituális szárazsággal kapcsolatos tapasztalataikról. Az SDS itemjei például ezek voltak: „Az az érzésem, hogy Isten teljes mértékben elhagyott.” „Az az érzésem, hogy imám teljesen válasz nélkül marad.” „Az az érzésem, hogy Isten távol van tőlem, akármennyire is fáradozom érte.” „Ismerem azt az érzést, hogy már nem sokat tudok adni.” Az SDS magában foglalja az ember Istenhez, embertársaihoz, sőt önmagához fűződő kapcsolatának dimenzióját is.

A megkérdezettek 46%-a számolt be arról, hogy alkalmanként, míg 12% gyakran vagy rendszeresen megtapasztalja a spirituális szárazságot.⁷ Statisztikailag a spirituális szárazság a hétköznapi életből hiányzó transzcendenciamegtapasztalással (a *Daily Spiritual Experience Scale*⁸ eszközzel felmérve), a csekély koherenciaérzettel (*Sense of Coherence*, az életterv koherenciájának mértéke⁹), a depresszivitással és az érzelmi kimerültséggel¹⁰ jelezhető előre a legjobban. Amikor a papokat arról kérdezték, hogy milyen stratégiákkal kezelik a spirituális szárazságnak ezeket a szakaszait, 157-en válaszoltak szabad megfogalmazással; 763 pap közül 606 (79%) semmilyen speciális stratégiát nem nevezett meg. Ezeket a válaszokat nyolc témához lehetett sorolni (gyakran különböző kombinációkban): kifejezetten spirituális gyakorlat (ima, szentségek stb.), olyan magatartások, mint például a Krisztus-központú

3 R. DAESCHLER: Art. Aridité in *Dictionnaire de Spiritualité ascétique et mystique I.*, Paris, 1937, 845–855.

■ 4 Uo. ■ 5 P. ZIMMERLING: *Evangelische Spiritualität. Wurzeln und Zugänge*, Göttingen, 2003, 92.

■ 6 <http://www.seelsorgestudie.com>: E. FRICK – A. BÜSSING – K. BAUMANN – W. WEIG – CH. JACOBS: Do Self-efficacy Expectation and Spirituality Provide a Buffer Against Stress-Associated Impairment of Health? A Comprehensive Analysis of the German Pastoral Ministry Study, *Journal of Religion and Health*, 55 (2016), 448–468; K. BAUMANN – A. BÜSSING – E. FRICK – CH. JACOBS – W. WEIG: *Zwischen Spirit und Stress. Die Seelsorgenden in den deutschen Diözesen*, Würzburg, 2017. ■ 7 A. BÜSSING – K. BAUMANN – CH. JACOBS – E. FRICK: Spiritual Dryness in Catholic priests. Internal Resources as possible buffers, *Psychology of Religion and Spirituality*, 2016. ■ 8 L. G. UNDERWOOD – J. A. TERESI: The Daily Spiritual Experience and Scale. Development, theoretical description, reliability, exploratory factor analysis, and preliminary construct validity using health-related data, *Annals of Behavioral Medicine*, 24 (2002), 22. ■ 9 A. ANTONOVSKY: The Structure and Properties of the Sense of Coherence Scale, *Social Science & Medicine*, 36 (1993), 725–733. ■ 10 Vö. A. BÜSSING – K. BAUMANN – CH. JACOBS – E. FRICK: *Spiritual Dryness*, i. m.

irányultság és Isten idegenségének elfogadása, az interperszonális kommunikáció, a diakónia cselekedetei, a gondoskodás önmagukról, az elkerülő stratégiák, mint például a visszahúzódás és a figyelemelterelés, a kísért önreflexió és önmegtapasztalás.¹¹ Ezáltal a megküzdési stratégiákban is megmutatkozik a szárazság három perspektívája: az istenkapcsolat, az embertársakhoz és önmagunkhoz fűződő kapcsolat terén.

A katolikus papok szemináriumai képzésének és a lelki élet termékenységének összefüggéséről eddig keveset lehetett tudni. Az egyesült államokbeli seminaristák többsége későbbi papi hivatása számára közösségekben töltött életet kíván, és ezt többek között a közös ima lehetőségével indokolják meg.¹² Sabine Hermisson evangélikus teológusnő ökumenikus „külső összehasonlításában”¹³ a tanítóhivatal *Optatam totius*,¹⁴ *Pastores dabo vobis*¹⁵ kezdetű dokumentumait, valamint a *Rahmenordnung für die Priesterbildung*¹⁶ [A papképzés keretszabályzata] című írás alapos minőségi elemzésnek vetette alá. A katolikus szemináriumai képzés kulcsfontosságú kategóriájaként az egzisztenciális és ontológiai módon értelmezett *tanítványságot* nevezi meg, ellentétben a funkcionálisan értelmezett *spirituális kompetenciával*, a német nyelvű regionális egyházi protestantizmus spirituális-lelkipásztori vezérgondolatával. Igaz, hogy a későbbi lelkigondozói tevékenység pasztorális szempontja a három pillér (az intellektuális, a pasztorális és a spirituális képzés) összekapcsolása folytán katolikus részről is szem előtt van, de nem egy ellenőrizhető kompetencia, hanem a Jézushoz való hasonlatosság értelmében:

„A katolikus megnyilatkozások központi célja: a spirituális képzés *egy létforma begyakorlása*. [...] A spirituális képzés azt jelenti, hogy a jelöltek begyakorolják a Jézus tanítványaiként való létezést, és saját önazonosságukat fokozottan a tanítványság elképzelésével értelmezik. E folyamatban az olyan áthagyományozott *spirituális módszerek*, mint az ima, a lelkigyakorlatok, de főleg az Eucharisztia megünneplése alapvető jelentőségűek. Ezekben a szövegekben elsősorban nem arról van szó, *hogy* a jelöltek spirituális formákat gyakoroljanak, hanem sokkal inkább azt fejtik ki, hogy *mit* tapasztaljanak meg, és legfőképpen *miként* tapasztalják meg önmagukat a Szentírás-meditáció, az ima vagy az Eucharisztia megünneplése által.”¹⁷

Nincsenek longitudinális vizsgálatok a spirituális szárazság és hasonló jellemzők fejlődéséről a szemináriumai képzés során, az aktív hivatásgyakorlás éveiben és a nyugalomba vonulás után. A tapasztalat azt mutatja, hogy a különböző szakaszok váltakoznak, amelyek ismét Avilai Szent Terézszel szólva, metaforikus módon a következőképpen jellemezhetők: fáradtságos vízmerítés kézi erővel vagy átmenetileg hatékonyan egy vízemelő kerékkel, csöveze-
tekekkel, tekerőkarral (modern szóval szivattyúkkal) vagy egy folyóból vagy az eső révén.¹⁸

11 A. BÜSSING – J. SAUTERMEISTER – E. FRICK – K. BAUMANN: Reactions and strategies of Catholic priests to cope with phases of spiritual dryness, *Journal of Religion and Health*, 56 (2017), 1018–1031. ■ 12 D. TIRABASSI – K. PORADA – J. N. FIEBIG: Where Two or Three are Gathered: Catholic Seminarians’ Perspectives on Individual Versus Communal Living Arrangements of Diocesan Priests, *Pastoral Psychology*, 64 (2015), 469–477. ■ 13 S. HERMISSON: Spirituelle Kompetenz. Eine qualitativ-empirische Studie zu Spiritualität in der Ausbildung zum Pfarrberuf, Wien, 2016. ■ 14 A II. vatikáni zsinat dekrétuma a papképzésről, 1964. ■ 15 II. János Pál pápa szinódus utáni apostoli buzdítása a papképzésről korunk körülményei között, 1992. ■ 16 A Német Püspöki Konferencia dokumentuma, 2003. ■ 17 Uo. 204.; lásd még S. HERMISSON – M. ROTHGANGEL (szerk.): *Theologische Ausbildung und Spiritualität*, Göttingen, 2016. ■ 18 Vö. AVILAI SZENT TERÉZ: *Önéletrajz*, i. m. XI, 8–9.

Ez a tanulmány lényeges építőköve lehet annak a triangulációnak, amely a spirituális szárazságról szóló lelkipozítási felmérés kérdései (a felméréseszközök operacionalizálása és megalkotása), a megkérdezett papoknak a szárazság kezelésére alkalmazott stratégiai és a szakértői szemlélet között kialakításra vár.¹⁹ E célból felkérték a német szemináriumok spirituálisait (spirituális kísérőit), hogy tekintsék és tárgyalják meg a lelkipozítási felmérés vonatkozó eredményeit, és vessék össze őket a jövőben katolikus papok kísérése során szerzett tapasztalataikkal.

A tanulmány a következő kutatási kérdéseket vizsgálja:

1. Hogyan értelmezik és értékelik a spirituális kísérők a németországi katolikus papok spirituális szárazságról szóló megállapításokat?
2. A szakértők szerint milyen okai vannak a spirituális szárazságnak a papok esetében?
3. Milyen megküzdési lehetőségeket javasolnak a saját szemszögükből?
4. Milyen következtetéseket vonnak le a német egyházmegegyék papképzésére vonatkozóan?

MÓDSZEREK

Annak érdekében, hogy mérhessük a német papi szemináriumok spirituálisainak a lelkipozítási felmérés eredményeivel kapcsolatos értékeléseit, valamint hogy felmérhessük a spirituális szárazság okaival, a megküzdési lehetőségekkel és a papnevelésre vonatkozóan abból származó következményekkel kapcsolatos szakértői véleményüket, a csoportos beszélgetés kvalitatív eljárását alkalmaztuk. Ebből a célból két, egyenként nyolc-, illetve kilencfős csoportot alkottunk belőlük. Míg az egyik csoport hatvan percig beszélgetett az első szerző moderálásával a lelkipozítási felmérésnek a témával kapcsolatban bemutatott eredményeiről a fent nevezett kutatási kérdésekkel a fókuszban, a másik csoport a megfigyelő szerepét töltötte be, hogy azután a csoportos beszélgetés utolsó tíz percében ők is közöljék benyomásaikat. Ez a két csoportbeszélgetés alkotja a szakértők exploratív kikérdezésének adatanyagát.

A két csoportbeszélgetés 2015 márciusában zajlott, digitálisan rögzítettük, szó szerint teljesen leírtuk és átültettük őket írott német nyelvre. A szöveget két különböző személy két fordulóban ellenőrizte.

A leírt anyagot egy kvalitatív tartomelemző eljárással értékeltük ki, amely lényegileg az Inghard Langer-féle²⁰ sűrített jegyzőkönyv humanisztikus-személyközpontú elvéhez igazodik, melyet az empirikus-személyközpontú kutatásban fejlesztettek ki, és ott is alkalmaznak.

A kiértékelés első lépésében a csoportos beszélgetések tartalmi állításait tematikusan rendszereztük az irányadó kérdéscsoportokhoz megfelelően, majd tovább differenciáltuk őket. Az induktív úton rendezett információkhoz azután fő- és alárendelt témaköröket fogalmaztunk meg, és ezeket a sűrítés fázisában megfelelő idézetekkel kifejezően illusztráltuk vagy hangulatilag támasztottuk alá (lásd a szövegdobozokat). E rendező lépést követően az állításokat tézisek formájában a témára vonatkozó állításokká foglaltuk össze.

19 Triangulation, in G. MEY – K. MRUCK (szerk.): *Handbuch Qualitative Forschung in der Psychologie*, Wiesbaden, 2010, 278–289. ■ 20 I. LANGER: *Das Persönliche Gespräch als Weg in der psychologischen Forschung*, Köln, 2000.

A harmadik absztrakciós lépésben ebből fölérendelt téziseket alkottunk, amelyek az állítások összességének panorámáját tematikus megállapításokba gyűjtik, és fölérendelt állításokba vezetik át.

A kvalitatív kiértékelésnek egy további személy által végzett interszubjektív felülvizsgálatán kívül a fölérendelt állításokat 2016-ban még egyszer bemutattuk a tizenhét spirituálisnak engedélyezett céljából, és ezeket néhány helyen felülvizsgáltuk, hogy ily módon biztosítsuk az empirikus eredmények validitását.

Az alább bemutatott tézisek a spirituális szárazság témájában a szakértői megnyilvánulásoknak a spirituálisok által jóváhagyott eredményei.

EREDMÉNYEK: A KVALITATÍV KIÉRTÉKELÉS ÖSSZEFOGÁSA TIZENKÉT TÉZISBE

A szakértői beszélgetések eredményeit tizenkét tézisben foglaltuk össze. Ezek a sűrített megnyilvánulások a tartalmi-kvalitatív kritériumok alapján végzett rendszerezésből adódnak, mely kritériumok az irányadó kutatási kérdésekhez igazodnak. A tézisek végén zárójelbe tett számok az I–V. szövegdobozban közölt szakértői megnyilvánulásokra vonatkoznak.

1. A „spirituális szárazság” jelenségének megértési útjai és értékelései

1. tézis: A spirituális szárazság jelensége jól ismert a szakértők körében. A spirituális szárazság ambivalens, nyitott értelmezésű és értelmezésre szoruló jelenség, amelynek interpretációja különböző értékelési és megküzdési stratégiákhoz vezethet. A személyes spirituális viszonyulást, magatartást és gyakorlatot, valamint a spirituális szárazságot befolyásoló sokrétű életrajzi, szociokulturális és szisztémás tényezőkre tekintettel a lelki kísérés során és a papnevelésben is ügyelni kell ezekre a különböző tényezőkre, és tematizálni kell őket [I. a, d].

- a) „Szerintem egyáltalán nem létezik spiritualitás lelki szárazság nélkül, és annak előbb vagy utóbb be kell következnie, ha a spiritualitás igazi.”
- b) „Mert ha valakinek egyáltalán nincsenek száraz időszakai, akkor azt hiszem, problémája van a spiritualitásával.”
- c) „Szerintem ez mindig esély arra, hogy az ember egy újabb ugrással visszatérjen az életbe.”
- d) „Odajött hozzám két szeminarista, és azt mondták: »Isten most olyan távol van.« Az egyik, aki nagy bizonyossággal lépett be a szemináriumba, sokat és szívesen imádkozott. Aztán a szabad év eltelte után az istentávolság szakaszába jutott, majd a kísérés során, amely egy évig tartott, mégis kiderült, hogy ez nála tényleg lelki folyamat volt, mondhatnám úgy is, hogy Isten talán egy kicsit visszavonult, hogy ő maga is döntsön. A másik esetében végső soron kiderült, hogy mindig iszonyúan igyekezett minden dologban: a tanulmányaiban, aztán már a doktori disszertációján dolgozott, de a vizsgái nem sikerültek igazán, és alapjában az derült ki, hogy mindig is megvolt benne ez a perfekcionizmus, amely onnan fakadt, hogy mindig elismerésért küzdött, az Istentől való távolság pedig végső soron onnan eredt, hogy semmi sem sikerült neki, és azért, mert mindig olyasmire vágyott, amit ajándékba kaphatott volna. Tehát az élettörténetéből

- fakadt, amikor túlterhelte magát. Tehát ez tulajdonképpen inkább pszichés-emberi szinten zajlott, és nem vallásos-lelki folyamat volt.”
- e) „Ez [a szenvedés spiritualizálása] régebben viszonylag gyorsan ment. Igen. Egy ilyen rövidre zárás volt. És ezt ma inkább maximálisan szekularizálják. Szanatóriumba kell mennem. Ilyen és olyan kezelésre van szükségem. Ilyen-olyan tehermentesítésre van szükségem.”
- f) „És akkor még nem találtuk meg az új módot. Most már óvatosnak is kell lenni, hogy ezt ne spiritualizáljuk el elhamarkodottan.”
- g) „De gyakran nagy távolság tátong a kettő között, mintha ennek a területnek – tehát az egészségemnek és a leterheltségemnek – semmi köze sem lenne a spiritualitáshoz. »Istenre kell ráatalálni a megterhelésekben.«”
- h) „A spiritualitás azt is jelenti, hogy a realitást Istentől adottnak fogadjuk el; ezáltal ezeket a megterheléseket nem szabad leválasztani a lelki életről. A hétköznapi rövid fohászok ezt az összekapcsolódást fejezik ki.”
- i) „»Istent kell megtalálni a megterhelésben«, ez most egy kicsit különösen hangzik, de legalábbis nem szabad lehasítani, ugye?”

2. tézis: A spirituális szárazság élő lelki-spirituális fejlődésen belül értelmezhető várható jelenségként; gyakran az imaéletben és az istenkapcsolatban bekövetkező fejlődési lépést mutatja. A szárazság tartós hiánya vagy akár elhárítása árthat az élő spirituális fejlődésnek. Ezzel szemben elfogadása és a vele való konstruktív foglalkozás elősegítheti a spirituális növekedési folyamatokat [I. b, c].

Okok

- a) „Például az, hogy valakit megaláztak, hogy valakivel igazságtalanul bántak, és pedig nagyon durván igazságtalanul.”
- b) „És aztán ott van még a lelki élet elhanyagolása, a külsőséggé válás, ami valahogy az ember sajátjából fakad.” „Vagy éppen ez a klasszikus szárazság, a sötét éjszaka, mint a lelki érési folyamat egy fázisa, ami tulajdonképpen megint valami teljesen más szárazság.”
- c) „A gyakorlat során némely szeminaristáknak ezt mondják: »Ezt most ki kell bírnod, utána minden teljesen más lesz, ha már kikerültél a szemináriumból.«”
- d) „A szeminárium a spiritualitás termőhelye, egy olyan egyházi rendi spiritualitásé, amelyet aztán a papok letesznek, amint felszentelték őket.”
- e) „Nem kellene annyira leragadni az érzelmeknél, azok megismétlődnek az élvezetben vagy a lelki torkosságánál, vagy bárhogya is nevezzük ezeket.”
- f) „Igen, néha valahogy felvillan az istenközelségnek ez a pillanata abban a fél órában, néha meg nem, de az azért ritka, hogy azt mondhatnám, ez most semmi sem volt, vagy totál katasztrófa volt.”
- g) „Köszönöm, jó volt, most előtted álltam, és te szuverén módon úgy döntöttél, hogy ez ma így van, másszor pedig megint másként.”
- h) „Tehát én ezt gyakran megfogalmazom, hogy ilyenkor Isten szuverenitásától is szó van, és a dolgot úgy kell hagyni, ahogy van.”

i) „És aztán az egész dolog lassacskán átmegy a megmagyarázhatatlanba, ahol Isten mindig többet kezdeményez, de a kezdeményezést át is engedi – ez attól függ, és ez ide-oda ingadozhat.”

3. tézis: Ha a spirituális szárazság jelenségét úgy értelmezik, mint az istentávolság érzését, akkor szellemi megkülönböztetésre van szükség ahhoz, hogy a jelentését és okát megértsük. Így eredhet magától Istentől (például: „De mikor elrejtetted arcodat, megrendültem” [Zsolt 30,8]; „sötét éjszaka” [Keresztes Szent János]), előidézhetik saját viselkedésmódok (például kimerültség a túlterheléstől; spirituális teljesítménygondolkodás; az ember hiányzó kitaratása; hiányzó pihenése és gondoskodása önmagáról), fakadhat életrajzi tapasztalati és viselkedési mintákból (például perfekcionizmus, hiányzó testtudatosság), feldolgozatlan bűntudatból és a bűn megtapasztalásából, és kedvezhetnek neki a rendszerszintű, illetve strukturális feltételek (például túlzott munkakövetelmények, intézményi vagy társadalmi léggör) [I. b, g; II. a, b; III. a, h; IV. a].

Megküzdési stratégiák

„Van egy testvér, akit ismerek, jól ismerek és kísérek, tizenhét évig vezető volt, egy esperesi kerület esperese és egy nagy egység vezetője volt, és már teljesen kikészült. Tehát teljesen kimerült volt, és most a kooperátori tisztséget választotta, vagyis azt mondta magában: »Többet nem leszek vezető máshol, hanem kilépek az eddigi helyemről, állást változtatok, és kooperátor leszek.« És nicsak, körülbelül másfél év múlva megint olyan volt, mint amilyennek régen ismertem, mégpedig azért, mert sokkal kevesebbet dolgozott, és mindennap sétálni ment. Tehát vidékre helyeztette magát, és most újból keresni és ápolni kezdi a kapcsolatokat, ami korábban már lehetetlen volt számára. És ebből azt olvasom ki, hogy mégis van valamiféle szárazság; úgy mondanám, ez nem istentávolság, hanem inkább a rendszer okozza, és az ember teljesen kimerül a munkától. És újból magához tér, visszatér. Most újból vannak kapcsolatai, vagyis a deperszonalizáció után a személyé válás következett.”

- a) „És azt tapasztalom plébánosok, vezető plébánosok esetében, akiket kísérek, hogy nekem nagyon sok nyüzsgést el kell fogadnom a spirituális kísérés során, azt, hogy ez így zajlik, és ilyenkor gyakran azt kérdezem: »Mi segítene neked ellazulni? Mi segítene, hogy kikapcsolj? Mi segítene, hogy valamilyen formában megérkezz önmagadhoz?« De ezt még nem sorolnám a lelki szárazsághoz.”
- b) „Tehát mi mindent még egyszer diverzifikáltunk. Vagyis választani lehet a kontempláció és az Írás szemlélése vagy a taizéi ima között.”
- c) „De egy szemeszterre le kell kötniük magukat, tehát nem ugrálhatnak kedvük szerint, hanem legalább egy szemeszterre ott kell maradniuk.”
- d) „Azt hiszem, nekünk is jó, ha beszélünk róla, és legalább megemlítjük, hogy van ilyesmi, hogy ez megtörténhet, hogy az emberek az egyébként is velejáró elbizonytalanodást ne tekintsék spirituális szuperbalesetnek, hanem inkább szükséges átmenetnek.”
- e) „Azt hiszem, hogy a személyes ima, ha fél óráig kell tartania, fáradságosabb, mint ha az ember a zsoltárokból olvas fel a Jóistennek.”
- f) „Hogy a transzcendencia a hétköznapi életben nem rendkívüli tapasztalatokat és érzelmi felvillanást jelent, hanem a munkához van köze, ahhoz, hogy az ember nyitott a sötétség

felé, és még az imában is létezik mindkettő: tehát a szárazság szakasza és talán még ennek a beszélgetésnek a végén is, amikor azt mondhatom, hogy »igen, ennyi volt ez a fél óra, és olyan volt, amilyen«. És aztán hirtelen a sötétség más fényben jelenik meg. Vagyis ez még egy fél órán belül is lehet így, ha elengedtem, és nem állok az élmény nyomása alatt.”

- g) „Tehát minden tanácsban, idők délutánján stb. Nekem hét plébániám van. Most van egy olyan programunk, hogy farsangot csinálók, és akkor hét farsangi megbeszélést kell tartanom, amikor egyik helyről a másikra rohangálok.”

2. A spirituális szárazságnak tulajdonított okok és magyarázatok

4. *tézis:* A spirituális szárazság a külsőséggé vált, túlkövetelő vagy egyoldalúan ritualizált vallási gyakorlatból eredhet. Ez különösen akkor érvényes, ha az említett gyakorlat olyan kötelező „egyházi rendi spiritualitással” jár együtt, amely a lelki élet áthagyományozott formáiban (például a zsolozsmában), a szentségi gyakorlatban és egyebekben fejeződik ki külsőleg. A külsőséggé válással ellentétben a kongruens spirituális élet a másokkal és önmagunkkal szemben tanúsított empátiában és elfogadásban, valamint a személyes imádkozásban és az egyházi imádkozás és ünneplés személyes elsajátításában jelenik meg [II. d; III. a, f].

A bűnnel való bánásmód

- a) „Mert gyakran olyan homályos büntudat van a háttérben, amely az embert nyomasztja, és így elősegítheti a szárazságot.”
- b) „Ezek a léleknek azok a hátterei, amelyek sok kárt okoznak a lélekben, ezek is lehetnek az okok, de vannak a természetes okokból előforduló szárazságok is.”
- c) „Tehát azt hiszem, nem a valódi bűn a veszélyes, nem az a legveszélyesebb, hanem ezek a homályos büntudatok, amelyek belekeverednek.”
- d) „Van egy kelet-európai szeminárium, ahol a papok reggelente a korai mise előtt készen álltak, és mindenki, aki éjszaka maszturbált, odament, gyorsan meggyóna, ezt nevezték Constructa-mosógépnak, és aztán mehettek áldozni.”

5. *tézis:* A betegség, sérelmek, krízisek, a bűn vagy – általánosságban – a sérülékenység megtapasztalásai kihívást jelenthetnek a személyes hit számára, és spirituális szárazsághoz vezethetnek [II. a; IV. a, b, c].

6. *tézis:* A spirituális szárazság a lelki növekedési folyamat egyik fázisa lehet. Az istenkapcsolat elmélyüléséhez vezethet, ha a berögzült istenképeket kétségbe vonja, még akkor is, ha azok egyházilag kívánatosnak tűnnek. Ezáltal az istenképek széles skálája nyílhat meg, amelyek az élet során a tapasztalatoktól függően tárulnak fel, válnak egzisztenciálisan megtapasztalhatóvá és szubjektíve jelentőssé. A spirituális szárazság akkor is elvezethet az istenkapcsolat mélyüléséhez, ha összetöri a spirituális szempontból téves magatartásokat vagy viszonyulásokat (például egyoldalú gyakorlatok; túlzott vagy nem megfelelő elvárások; az olyan elvontan spiritualizáló életviszonyulások, mint a megfeleledkezés a világról és a testről, illetve az érzelempőzpontú spiritualitás) [I. h; II. e, f; III. f].

3. Megküzdési stratégiák és konstruktív kezelési formák

7. *tézis:* A spirituális szárazság az egyéni konstellációtól függően különböző módokon magyarázható, és különböző vallási vagy nem vallási, például életrajzi, pszichoszociális vagy strukturális okokra vezethető vissza. A spirituális szárazság konkrét jelenségének értelmezésétől és magyarázatától függően ezért különböző megküzdési stratégiákat is kell választani [III. e; g; V. a, b, c, f, g, h].

Rendszerszintű és interkulturális szempontok

- a) „Mert a lelki szárazság nagyon nyomasztó dolog lehet, és olyan általános pesszimizmusba torkollhat, amely az egyházban nem annyira... szóval viszonylag gyakran érezhető.”
- b) „Tulajdonképpen csoda, ha most az egyházra vagy a papjelöltekre nézünk, egy csoda, hogy van egyáltalán még olyan fiatal férfi, aki ma azt mondja, hogy ebben részt szeretne venni.”
- c) „Egy egyetemista ezt mondja nekem: »Ránézek a vasárnapi hívekre, és csupa öreg embert látok. Ilyenkor megállapítom: És? Nincs is köztük egyetlen velem egykorú!«”
- d) „Egy fiatal ember nem csak orgonazenét hallgat.”
- e) „Ez a zenei monokultúra is nyomasztó.”
- f) „Úgy érzem magam, mint egy idősotthonban. Olyan súlyosan és nyomottan énekelnek. Ezek itt mind depressziósok. Azok meg a húszas éveik közepén járnak.”
- g) „Ősi germán halotti énekek.”
- h) „Talán a kultúránkkal kellene tisztába jönnünk, ezek igényes zenei kultúrát akarnak, de mintha az csak az életük árán lenne lehetséges.”
- i) „Nálunk a fiatalok összejevetelt tartanak az istentiszteletek után. Mindig adok a szeminaristáimnak egy ilyen kis cédulát, és azt mondom nekik: »Nézd a hasonló gondolkodásúakat, azon nyavalyogsz, hogy nincsenek a misén, menj csak oda, itt vannak.« Mindnyájan találkoznak. Igen, mindnyájan a kápolnában találkoznak, ott leülnek egy fél órára egy szentírási rész vagy egy jelenet fölött, vagy csak egy szó fölött, ez változó. És a végén megint úgy három percre személyes beszélgetésre bátorítom őket. Tehát vissza kell tekinteniük erre az időre még egyszer, és ez kötelező, persze ebben is egy kicsit még megvan az egyházi rendi spiritualitás, de ettől azt vártam, hogy legalább mindenkinek valamilyen halvány sejtelme lesz arról, hogyan is lehetne ezt csinálni.”

8. *tézis:* Testtudatos, odafigyelő és gondoskodó kapcsolat önmagunkkal. Erre az jellemző, hogy valódi, az együttérzés és a megbecsülés határozza meg, és ha valaki emberi kapcsolatokba és személyes találkozásokba bocsátkozik bele, és ápolja ezeket, mindezzel építő módon kezelheti a spirituális szárazságot, illetve megküzdhet vele [III. b, e].

9. *tézis:* Az istenkapcsolaton belül a hűség, valamint a valódiság, illetve az őszinteség spirituális alapviszonyulásai lelki kísérő támogatásával segíthetnek a spirituális szárazsággal való megküzdésben, legfőképpen ha a spirituális szárazság az „éjszaka megtapasztalásának” értelmében a spirituális fejlődés lépését jelzi. Az elmélyült és hiteles imaélet,

valamint a tevékenység és a befogadás közötti egyensúly ennek során fontos szerepet játszhat [II. d, i, g, h].

10. *tézis*: A diszfunkcionális pszichés mintázatok, sérülések, a kudarc és a bűn megtapasztalásának feldolgozása – a hiteles-személyes gyónási gyakorlat segítségével is – a spirituális szárazság áthidalásához vezethet. Ez főleg akkor igaz, ha a spirituális szárazság alapvetően életrajzi okokra vezethető vissza [IV. a, d].

4. A papnevelést érintő következmények

11. *tézis*: A személyes kapcsolatok, az esztétikai-zenei rezonanciák, valamint a példaképek és tanúságtételek – a kísérőkéi és a képző személyekéi is – elősegíthetik az élő spiritualitást és a spirituális szárazság megtapasztalásának építő kezelését [V. d, e, i].

12. *tézis*: A „kötelező kínálatok” (azaz a szemináriumban kötelező spiritualitásmodulok, amelyek ugyanakkor lehetővé teszik a választást, például ilyen a taizéi ima, a kontempláció, a Szent Ignác-i szemlélődés vagy a zen meditáció) struktúrát adhatnak a lelki élet begyakorlásához. A lelki élet nem növekedhet struktúra nélkül. A spirituális szárazsággal való gyümölcsöző bánásmódot megnehezíti az ilyen struktúrák hiánya. A kötelező jelleg és a saját szellemi vágyakozás közötti egyensúly nélkül a spiritualitás a ritualizált egyházi rendi spiritualitás értelmében vett külső kötelelességteljesítéssé vagy ingatag rutinná válhat [II. c; III. c, d].

ELEMZÉS

A bevezetőben megfogalmazott kutatási kérdések a következőképp válaszolhatók meg:

1. A lelki kísérők a németországi katolikus papok spirituális szárazságával kapcsolatban eléjük tárt eredményeket úgy *értékelik*, mint az általuk ismert valóság részét. A spirituális szárazságot egyrészt úgy értelmezik, mint a hívő és bűnös ember elkerülhetetlen jegyét. Másrészt ezeket az eredményeket úgy tekintik, mint az egyházmegyei klérus hivatásbeli és személyes helyzetének válságát mutató jelzéseket, amelyek kölcsönhatásban állnak a papképzéssel. A személyes üdvtörténettel és balsorstörténettel, a hittel és bűnösséggel való alázatos foglalkozásban látják a lelki élet elmélyítésének egyik esélyét.
2. A spiritualitással kapcsolatos klasszikus gondolkodás megkülönbözteti a spirituális szárazság „természetes” és „természetfeletti” *okait*. Ezzel összhangban a megkérdezett szakértők pszichoszomatikus és pszichoszociális tényezőkkel, a munkával és a foglalkozási szereppel kapcsolatos megterhelésekkel számolnak. A „természetfeletti” okokat az istenkapcsolaton belül helyezik el, és végső soron Isten elrejttségének tulajdonítják. Végezetül olyan problémákat írnak le, amelyek magában a lelki élet gyakorlatában, tehát a hiányzó gyakorlásban, a túl magas elvárásokban, test és lélek hiányzó egyensúlyában stb. rejlenek.
3. A spirituálisok szerint a legfontosabb *megküzdési stratégia* a spirituális szárazság elismerése az életrajzi és kifejezett lelki-spirituális tapasztalat részeként, tehát a dramatizálás elhagyása és a normalizálás. A feltételezett okoknak megfelelően a hiteles spirituális

elvenség és a rezonanciaképesség elősegítése, illetve visszanyerése érdekében a külső akadályok megszüntetését, a személyes lelki kísérést, valamint a bűnbánat szentségét javasolják. Ezzel azonban még nem adnak konkrét útmutatást a konkrét cselekvéshez egy konkrét ember lelki kíséréséhez.

4. A spirituálisok a leírt valóságból néhány következtetést vonnak le a *papképzésre vonatkozóan*. A szemináriumi képzésben a lelki gyakorlatok „kötelező volta” és a személyes spirituális út saját „felfedezése” közötti középút mellett teszik le a voksukat. Sabine Hermisson szerint a katolikus papképzés a spiritualitást „nem funkcionálisan, hanem ontológiailag” említi.²¹ Ezt az „ontológiai” helyzetet jellemzi úgy, mint a „létmódba való begyakorlást”. Mindamellett a lelkészi hivatalra való evangélikus előkészítés sem nélküli ezt a begyakorlást. A (jövendő) hivatásgyakorló megélt spiritualitását azonban ott nem „külön lelképásztori spiritualitásként, hanem „a keresztségből való életként” fogják fel.²² A papi szeminárium életközösségével hasonlítják össze az evangélikus lelkészlakot, ahol sok lelkészgyerek s későbbi lelkész és lelkészneő gyakorolta be a *praxis pietatist*. Ma az evangélikus lelkészlak mint spirituális „termő ágyás” válságba jutott; sok evangélikus teológushallgató érkezik szekularizált, egyházkritikus közegből.²³ A regionális egyházi protestantizmusban – a katolikus világgal szemben – ezért is jelent problémát a tudományos teológia és a spirituális képzés között erősebben hangsúlyozott szétválasztás (a spirituális képzés messzemenő kitolása egészen a segédlelkészességig).²⁴ *Dahlgrün* szerint a teológiai tanároknak lelki embereknek kell lenniük; a teológiai hallgatóknak pedig lelki kísérésre²⁵ van szükségük.

A spirituális szárazság megértésében és értékelésében segíthet két apróság, amely a „spirituális” melléknév német fordításaiból adódik: szellemi (*geistig*) és lelki (*geistlich*).²⁶ *Szellemi szárazságot* például egy könyv olvasója vagy egy előadás hallgatója tapasztalhat meg, aki nem érzi magát megszólítva, *inspirálva*, megragadva. Tehát az olyan szárazság, amely egy szöveggel való kevésbé *lelkes* foglalkozás kognitív és érzelmi jellemzője, nem korlátozódik a spirituális-vallási területre. „Száraznak” nevezik továbbá az olyan humort, amely valami vicces dologtól közöl érzelemmentesen (a francia nyelvben a „spirituel” szó jelentheti azt is, hogy „vicces”). A *lelki szárazság* ezzel szemben már fogalmában is utal az imára és az istenkapcsolatra, tehát a vallási területre.

A spirituális szárazság *előidézése* és a vele való *megküzdés* vonatkozásában felmerül az isteni kegyelem alapvető teológiai kérdése. *Aquinói Szent Tamás* és *Luther* egyaránt „ajándéknak” tekintik a kegyelmet, amely megigazulást ad, gyógyít és megszentel. A kegyelem

21 S. HERMISSON: Spirituelle Kompetenz. Eine qualitative Analyse aktueller Ausbildungsstandards für den Pfarrberuf, in S. HERMISSON – M. ROTHGANGEL (szerk.): *Theologische Ausbildung und Spiritualität*, Göttingen, 2016, 69. ■ 22 G. KNODT: Geistliche Existenz. Zur kirchlichen Studienbegleitung in der Evangelisch-Lutherischen Kirche in Bayern, in S. HERMISSON – M. ROTHGANGEL (szerk.): *Theologische Ausbildung und Spiritualität*, i. m. 139. ■ 23 C. DAHLGRÜN: Sich zum Guten gewöhnen. Von der Notwendigkeit geistlicher Beratung, in S. HERMISSON – M. ROTHGANGEL (szerk.): *Theologische Ausbildung und Spiritualität*, i. m. 145–162. ■ 24 M. WÖLLER: Gelebter Glaube und theologische Ausbildung. Zum Ausbildungsdokument der Gemeinschaft Evangelischer Kirchen in Europa, in S. HERMISSON – M. ROTHGANGEL (szerk.): *Theologische Ausbildung und Spiritualität*, i. m. 91–102. ■ 25 Vö. C. DAHLGRÜN: Sich zum Guten gewöhnen, i. m. ■ 26 H. U. VON BALTHASAR: Spiritualität, *Geist und Leben*, 31 (1958), 340–352.

ilyen pozitívitélmélete mellett áll a negativitélmélet, amely a Fil 2,5–11-ben szereplő Krisztus-himnuszról kiindulva az isteni kezdeményezést kenóziként, Isten önküresítéseként képzeli el.²⁷ A kegyelem e negativitélméletének az ima teológiája szempontjából van különös jelentősége. *Jobin* hivatkozik *Emmanuel Lévinasra* és kenózisfilozófiájára: az alázatos Isten az emberrel egy szintre száll le, sőt az ember alá rendeli magát, „szüksége” van az ember imájára.²⁸ Lévinas szerint az emberi ima Istenhez fordul, de ez a részvételtjes Istennel, sőt a szenvedő Istenért való ima is.²⁹ Ebben a nem önmaga számára kérő, a teljesítésről lemondó viszonyulásban az imádkozó ember összekapcsolódik az alázatos Istennel, aki megalázza magát,³⁰ és a szárazságban maga is megtapasztalja e negativitás aspektusait („pusztaság”). A pusztaság a bibliai hagyományban a kegyelem egyik helye lehet (vö. Oz 2,16), olyan lakott üresség, ahol megtörténik a találkozás Istennel.

Christoph Vogel a spiritualitás három lehetséges félreértéséről beszél.³¹ Az *ezoterikus* felfogás eltekint a szükséges közvetítésektől, a megtestesülés és a hit ajándéka által történő közvetítéstől is. A *rituális* félreértés mágikus tulajdonságokkal rendelkező kényszeres gyakorló cselekménynek tartja a spiritualitást, ugyanakkor immunissá válik a szubjektív megtapasztalással és Isten kegyelmével szemben. Végül a spiritualitás *élvezkedő-önélgült* félreértése narcisztikus esztéticizmusában elkerüli az odafordulást a másik emberhez. Feltűnő, hogy a felebaráti szeretet ez utóbbi, szociális vonása a szakértői beszélgetésekben csekély szerepet játszott, míg azoknak a papoknak a jó egyharmada, akik spirituális szárazságról számoltak be, ezáltal még nagyobb kihívásként élték meg, hogy másoknak segítsenek, és rendelkezésükre álljanak.³²

A Párizs melletti Issy-les-Moulineaux papi szemináriumában ma még megvan az a kápolna, ahol 1694–95-ben összeült egy bizottság *Jacques Bénigne Bossuet* francia püspök vezetésével, hogy érveket gyűjtsenek a kvietizmus ellen. A kvietizmus (a latin *quietus*, „nyugodt” jelentésű szóból, összhangban a német ének sorával: „Wie er fängt seine/meine Sachen an, will ich ihm halten stille”; „Ahogyan a dolgait/dolgaimat elkezd, csendet akarok tartani neki”) a szóbeli imával, a szentségekkel és a rituálékkal szemben a személyes, bensőséges spiritualitást hangsúlyozta. Ennek az irányzatnak a képviselői olyan laikusok és világi papok voltak, akik a kvietizmus és a spiritualitás kifejezésekkel jellemezték magukat. Ellenfeleik azonban hamarosan mindkét fogalmat rágalmozó és leértékelő értelemben használták.³³ A történelmi különbözőség ellenére a mai spiritualitásvita sokat tanulhat a kvietizmusvitából, és pedig a felekezeti határokon átívelve: A spiritualitás vajon (csupán) külső gyakorlat vagy (csak) bensőséges? Az érintettek ezt vajon az „egyházi rendi spiritualitás” formájában, az ontológiailag rögzített hivatalfelfogáson belül vagy személyes út formájában

27 G. JOBIN: Quand la faiblesse est donnée... Kénose et participation au temps du nihilisme, *Études Théologiques et Religieuses*, 85 (2010), 323–346. ■ 28 E. LÉVINAS: Judaïsme et kénose, *Archivio di Filosofia*, 53 (1985), 13–28. ■ 29 O. OMBROSI: Humilité de Dieu, prière de l'homme, *Pardès*, 42 (2007), 155–169. ■ 30 E. LÉVINAS: Vom Beten ohne zu bitten, Anmerkung zu einer Modalität des Jüdischen, in W. BREUNING – H. HEINZ (szerk.): Damit die Erde menschlich bleibt. Gemeinsame Verantwortung von Juden und Christen für die Zukunft, Freiburg im Br. – Basel – Wien, 1984/1985, 62–70. ■ 31 CH. VOGEL: Ist Spiritualität lehrbar? Überlegungen aus der Perspektive theologischer Ausbildung, *PTh*, 101 (2012), 489–502. ■ 32 A. BÜSSING – J. SAUTERMEISTER – E. FRICK – K. BAUMANN: Reactions and strategies, i. m. ■ 33 S. PENG-KELLER: Zur Herkunft des Spiritualitätsbegriffs. Begriffs- und spiritualitätsgeschichtliche Erkundungen mit Blick auf das Selbstverständnis von Spiritual Care, *Spiritual Care*, 3 (2014), 36–47.

gyakorolják be? Magában foglalja-e a „spirituális kompetencia”³⁴ az idegen, a saját hittel valószínűleg nehezen összeegyeztethető spiritualitás iránti tiszteletteljes érzékenységet is? A kvietizmus Avilai Szent Terézhez és ezáltal az egyház nagy spirituális hagyományához kapcsolódott, amikor a személyes imát hangsúlyozta. Ma a magán- és a közösségi ima közötti új egyensúlyról van szó. Ez különösen igaz a főállású lelkigondozókra, a pszichoszomatikus egészség szempontjából is.³⁵

A hagyományos felekezeti különbség a lelkigondozók spiritualitása vonatkozásában már a plébánia vagy a lelkészlak szerepéből is kiolvasható. Az evangélikus lelkészlak egyrészt a *praxis pietatis*nak a család és a gyülekezet kontextusában való begyakorlását képviseli.³⁶ Másrészt a zsinat előtti római katolikus plébánia az egyházi rendi spiritualitás helye. Az egyházközség tagjai a breviárium olvasásából és a papi jámborság egyéb formáiból ismerhették fel a „tisztelendő urak” kiemelt helyzetét.³⁷ A hagyományos katolikus hivatali teológián belül a spiritualitásban és életstílusban megtapasztalt különbséget ontológiailag szokták értelmezni. Időközben mindkét felekezet plébániái, illetve lelkészlakjai válságba jutottak, s a hivatal és a spiritualitás kérdéseiben ökumenikus keresés rajzolódik ki. Az e kutatásban vizsgált beszélgetésekben az „egyházi rendi spiritualitás” (*Standesspiritualität*) fogalma újból és újból felbukkan: kapcsolódva a hagyományos szerepelképzelésekhez mint egy felszínes klerikális „persona” (*C. G. Jung*) felépítménye, de úgy is, mint a papok és a tulajdonképpeni *spirituális* elmélyülést nélkülöző laikusok között régóta húzóódo egzisztenciális árok mélyülése. A spirituálisok szemszögéből a mai papi spiritualitásnak abban az értelemben „ökumenikusnak” kellene lennie, hogy mindkét felekezet egyházközségeit összekösse egymással: többé nem lehet olyan fölérendelt viszony, amely dualista módon elválasztja a lelkit a világitól, hanem az egyházi rendi spiritualitás helyett a hétköznapiok számára alkalmas, megtapasztalásra kész spiritualitásra van szükség,³⁸ amelyet a (jövendő) papok is begyakorolnak. Sabine Hermisson szerint hasonló polaritás található a német nyelvű protestantizmusban, ahol a „spirituális képzelet” szemben a „spirituális kompetenciának” adják az elsőbbséget.

A spiritualitás klasszikus teológiája megkülönböztette a szárazság „természetes” okait (tehát azokat, amelyeket empirikus módszereinkkel fel tudunk mérni) a „természetfeletti-ektől”, amelyekkel Isten próbára akarja tenni és nagyobb szabadságra szeretné vezetni az embert. Az ilyen „természetes” és „természetfeletti” okok, illetve dinamikák megkülönböztetése azonban semmiképpen sem egyszerű. A Szent Ignác-i hagyomány „a szellemek megkülönböztetésének” durvább és finomabb szabályait és a pillanatfelvételek, spontán rezdülések és látszatbékék nagyfokú megtévesztőképeségét is ismeri. A „gyümölcsök” a döntőek.

A durvább megkülönböztetések értelmében valószínűleg újból és újból lehetnek átfedések a spirituális szárazság és bizonyos klinikai tünetek, például a depresszivitás, a szorongás és a kényszerek között. Ezenkívül klinikai tünetek nélkül is létezhetnek tudattalan feszültségek, amelyek mindamelllett erősen konfliktusos motivációra utalnak. Az ilyen tudattalan

34 S. HERMISSON: Spirituelle Kompetenz, i. m. ■ 35 Lásd A. BÜSSING – E. FRICK – CH. JACOBS – K. BAUMANN: Health and life satisfaction of Roman Catholic pastoral workers. Private prayer has a greater impact than public prayer, *Pastoral Psychology*, 65 (2015), 89–102. ■ 36 Vö. C. DAHLGRÜN: Sich zum Guten gewöhnen, i. m. ■ 37 Lásd W. BECK: *Die unerkannte Avantgarde im Pfarrhaus. Zur Wahrnehmung eines abduktiven Lernortes kirchlicher Pastoralgemeinschaft*, Berlin–Münster, 2008, 255. ■ 38 Vö. M. FELDER: Spiritualität des Alltags, *Münchener Theologische Zeitschrift*, 63 (2015), 254–264.

dinamikák egyik esetben sem oldhatók meg akaratlagosan vagy még több erőfeszítéssel; ezekhez inkább az olyan pszichoterápiás módszertannal végzett átdolgozás szükséges, amely érzékeny a spirituális dinamikákra.³⁹ A pszichoterápia ilyenkor a belső szabadságnak az új tapasztalatok felé irányuló növelésére szolgál ahelyett, hogy azt a spirituális szárazságot, amely az ilyen („természetes”) motivációs állapotokból ered, megdolgozatlanul hagynák, defenzív módon „spiritualizálnák”, vagy immunizálnák a személyt a spirituális szárazsággal szemben. Így a leküzdött szárazság megnövelheti a nyitottságot Isten működése iránt, és „gyümölcsöt” teremhet. A szellemek megkülönböztetése azt is jelenti, hogy a kellemes és kellemetlen érzések váltakoznak, anélkül, hogy a pozitív hangulattól tennénk függővé magunkat. Az ördögöt ez bosszantja, mert: „Ha egyszer sikerül átlábalniuk ezen a kezdeti szárazságon, sokkal kevésbé függnek majd érzelmeiktől, és sokkal nehezebb lesz őket kísértenünk.”⁴⁰

Fordította: Varga Judit

A tanulmány eredetileg a Wege zum Menschen című folyóirat 2018/1. számában jelent meg (61–77).

A szerzőkről:

Eckhard Frick SJ pszichoanalitikus, pszichiáter, a lelkigondozás professzora (Müncheni Egyetem)

Klaus Baumann teológiai professzor (Freiburgi Egyetem)

Arndt Büssing, az elméleti orvostudomány professzora (Witten–Herdeckei Egyetem)

Christoph Jacobs, a pasztorálpszichológia és pasztorálszociológia professzora (Paderborni Hittudományi Akadémia)

Jochen Sautermeister, az erkölcs-teológia tanára (Ludwig-Maximilians Egyetem, München)

Eckhard Frick – Klaus Baumann – Arndt Büssing – Christoph Jacobs – Jochen Sautermeister: Spiritual dryness – crisis or chance? Based on the example of Roman Catholic Clerical Training. *In a qualitative study, we asked Spiritual Directors of German R. C. seminaries how they interpret the data collected about spiritual dryness in the German Pastoral Ministry Study. According to each of the situations discussed in this study, the interviewed experts consider dryness as a challenge for spiritual growth, as a sign of distress in relationships with God or humans, or as a manifestation of the prayer’s negligence. This paper discusses in an oecumenical perspective the balance between God’s grace and human’s spiritual quest.*

Keywords: *spiritual dryness, clerical spirituality, seminary training, natural and supernatural causes, spiritual growth.*

39 Vö. többek között L. M. RULLA: Anthropology of the Christian Vocation, Vol. I & II, Pontifical Gregorian University Press, Rome, 1986 & 1989; K. BAUMANN: *Das Unbewusste in der Freiheit*, Pontifical Gregorian University Press, Rome, 1996; UÖ: *Persönlichkeitsorientierte Priesterausbildung, Priesterliche Identitätsbildung zwischen Stabilität und Veränderung, Theologie und Glaube*, 94 (2004), 221–238. ■ 40 C. S. LEWIS: *Csúrcsavar levelei*, Harmat, Budapest, 2013, 15.